

УДК 321.6

ОСОБЛИВОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ СИСТЕМИ В АРГЕНТИНІ

Богдан Юрдига

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна,
e-mail: k_polit@franko.lviv.ua*

Проаналізовано історію становлення політичної системи в Аргентині, виокремлено етапи її розвитку, окреслено їхні часові рамки та розглянуто вплив кожного з них на формування політичної системи в країні. Досліджено ознаки й особливості політичної системи держави на різних етапах. З'ясовано причини становлення в Аргентині президентської форми правління.

Ключові слова: політична система, президентська форма правління, політична система Аргентини, етапи становлення політичної системи Аргентини.

Президентські вибори в державах, у яких посада президента має політичну вагу, відбуваються в умовах безкомпромісної політичної боротьби, у якій завжди є переможці та переможені. Ця теза вдало характеризує ситуацію в Україні в період виборів глави держави. Згадаймо те суспільне напруження, яке спричинили попередні президентські кампанії, що перетворювалися ледь не на психологічну та ідеологічну громадянську війну. Щоб краще зрозуміти причину цих явищ, а також різноманітні способи їх подолання, доцільно проаналізувати досвід держав, у яких понад 150 років функціонують системи з президентською формою правління – до них насамперед належать країни Латинської Америки. Розглянемо особливості становлення та еволюції президентської системи в Аргентині, щоб на конкретному прикладі з'ясувати проблеми, пов'язані з функціонуванням президентських систем, і способи їх розв'язання, а також імовірні наслідки різних способів розв'язання проблем.

База для написання статті – праці з історії Аргентини, які дають змогу проаналізувати історичне тло становлення політичної системи та окреслити причини змін у політичних системах. Розглянуто різні редакції конституції Аргентини як закону, що встановлює основні параметри політичної системи.

Початком політичної історії країни можна вважати проголошення 1816 р. незалежності Аргентини від Іспанії. Проте формування цілісної держави тривало аж до 1852 р. Серед перших спроб закласти політичну систему – ухвалення конституції 1819 р., яка на практиці так і не набула чинності. Закон передбачав посаду верховного керівника, якому, фактично, надали повноваження, традиційно притаманні посаді президента, а також право призначати губернаторів провінцій. Цю конституцію називають унітаристською, адже її мета – організувати Аргентину як єдину цілісну і неподільну державу, що не подобалося багатьом керівникам провінцій та прихильникам федералізму. Тому, попри ухвалення конституції, Аргентина й далі була федерацією.

Ще одну спробу дати країні конституцію зробили 1826 р. Її автори, фактично, переробили закон 1819 р. Тоді вперше передбачили посаду президента Аргентини як глави держави. Повноваження новоствореної посади нічим не відрізнялися від прописаних 1819 р. для верховного керівника країни. Конституція була чинною лише рік і на її основі обрали тільки одного президента.

Упродовж майже тридцяти років, від 1827 до 1853 р., в Аргентині тривали постійні конфлікти між прихильниками унітарної та федеральної держави, і країна фактично не мала центральної влади. Тогочасна назва держави – Аргентинська Конфедерація. Єдина тодішня посада, яка наближалася до статусу центральної влади, – керівник зовнішніх відносин. Голову затверджували всі провінції, і традиційно посаду обіймав губернатор провінції Буенос-Айрес, з 1835 по 1852 р. – Х. де Росас, який своєю діяльністю всіляко перешкоджав формуванню унітарної держави. Наприкінці терміну його обрали верховним керівником Конфедерації, і він зосередив у своїх руках владу над усією країною. У 1852 р. після воєнних дій Х. де Росас зазнав поразки, і 1853 р. нарешті ухвалили єдину конституцію [4].

Конституція 1853 р., що брала за зразок конституцію США, визначала політичну систему Аргентини як президентську федеративну республіку. Виконавча влада належала президентові, якого офіційно іменували “Президентом Аргентинської Конфедерації”. Обирали президента на непрямих виборах у сенаті за результатами голосування виборців від провінцій. Термін повноважень становив 6 років без права переобирання повторно. До кандидата в президенти, окрім усталених вимог, висували й релігійну – бути католиком. Традиційно для президентських систем, упроваджували і посаду віце-президента, якого обирали разом із главою держави і який, у разі смерті чи відставки президента, заступав його [2].

Президента визнавали за найвищу владу в державі, згідно з конституцією, він не мав відповідати за свої дії перед жодною іншою гілкою влади, а також був керівником військових сил. Традиційно для президентських систем, главі держави надавали повноваження в законодавчій сфері, зокрема право вето, законодавчої ініціативи, видавати декрети (які, однак, відповідали б духові законів). Щодо інших повноважень, то президент мав право призначати міністрів (конституція передбачала п’ятьох членів кабінету), пропонував сенатові на затвердження кандидатури суддів федеральних судів, мав широкі повноваження у зовнішній політиці [2].

Отже, усередині XIX ст. в Аргентині сформувалася президентська політична система, яка відповідала традиційним ознакам політичних систем із президентською формою правління. Глава держави зосереджував у своїх руках усю виконавчу владу й мав чималі повноваження в законодавчій та судовій сферах. Специфіка виборів президента через непряме голосування, а також відсутність загального виборчого права, спричинила ситуацію, коли президент представляв меншість. У такому форматі, але з окремими конституційними поправками, політична система Аргентини існувала до 1930 р.

Назвемо основні нововведення в політичній системі цього періоду. 1860 р. змінили офіційну назву країни – з “Аргентинської Конфедерації” на “Аргентинську Республіку”. У 1898 р. кількість міністерств і міністрів збільшили до восьми. 1912 р. ухвалили закон, який упроваджував загальне, вільне й таємне виборче право для чоловіків. Новий підхід до процесу виборів вагомо вплинув на політичну систему Аргентини цього періоду й суттєво перерозподілив сили в аргентинській політиці, розширив соціальну базу не тільки для партій, а й для парламенту [1].

Усередині 20-х рр. XX ст. Аргентина належала до найрозвинутіших держав того часу й перебувала на четвертому місці у світі за обсягом ВВП в розрахунку на одну особу. Проте 1929 р. настала криза, що увійшла в історію як “Велика депресія”: вона торкнулася й Аргентини. Криза та її наслідки започаткували нову сторінку політичної історії держави. Далі впродовж 50 років у країні періодично відбувалися військові перевороти, зокрема від 1930 до 1983 р. – 5 таких переворотів, і як наслідок – встановлення різних військових диктатур. У деякі періоди владу в державі мали військові президенти, яким ця посада здебільшого належала *de facto*. 1930–1943 рр. в історії Аргентини назвали “безславним десятиліттям”. За цей час у країні було 4 президенти: перший здобув цю посаду *de facto*, двох інших обирали як офіційних владних кандидатів із численними фальсифікаціями, ще один, обраний як віце-президент, вступив на посаду після смерті глави держави. У 1943–1946 рр. унаслідок чергового державного перевороту до влади знову прийшли військові. Країною за той період керували три президенти, а фактично – військові диктатори. У 1955–1958 рр., після Визвольної революції, владу вкотре здобули військові, і хоча 1958 р. обрали нового президента, через чотири роки його знову скинули, як і наступного. 1966–1973 рр. – черговий державний переворот, тепер під гучною назвою Аргентинська революція, і знову – правління військових. Держава, яка існувала тоді в Аргентині, на думку науковця Г. О’Доннела, була авторитарно-бюрократичною [5, с. 2]. 1976–1983 рр. – останній наразі в історії Аргентини військовий переворот, що призвів до встановлення військової диктатури, яка називала своє правління Процесом національної реорганізації. Від 1973 до 1981 р. президентом *de facto* був керівник перевороту Х. Відела [4].

Отже, з 53-х років цього періоду історії Аргентини впродовж 33-х років державою керували військові, які здобували владу внаслідок державних переворотів, або їхні ставленики. Відповідно, політичну систему того часу можна охарактеризувати як систему з військовою диктатурою, яка на різних етапах набувала різних форм. Політична система Аргентини в ті періоди, коли при владі перебували керівники, які прийшли до неї конституційно, має ознаки президентської. Але навіть тоді важливу роль у політиці держави відігравали військові, тому владу президента обмежували не тільки традиційні для президентських систем стримування та противаги, а й військові. Це, звісно, послаблювало роль президентів і зменшувало ймовірність реалізації необхідних реформ.

Попри постійні державні перевороти, у цей період запроваджено низку змін до законодавства і поправок до конституції, які суттєво вплинули на формування політичної системи Аргентини. Одне з найвагоміших нововведень – надання 1948 р. права голосу жінкам. Важливі поправки ухвалено під час президентства Х. Перона в 1949 р., насамперед щоб пристосувати конституцію 1853 р. до вимог часу і демократичних стандартів. Найактуальнішим було запровадження соціальних прав і захисту робітників, а також ухвалили поправки, які вплинули на політичну систему держави. Серед них – прямі президентські вибори та можливість повторно обирати президента. Щодо прямих президентських виборів, то перемогу здобував кандидат, який отримував відносну більшість голосів. Однак поправки 1949 р. скасували відразу після ще одного перевороту – 1955 р., й Аргентина повернулася до непрямих президентських виборів. У 1972 р. чергова хунта знову внесла зміни – про заборону переобирання президента на другий термін, зменшення терміну повноважень глави держави до 4 років і запровадження прямих президентських виборів (якщо в першому турі ніхто не отримав понад 50 відсотків, відбувається другий тур, у якому перемагає той, у кого відносна більшість голосів) [1].

30 жовтня 1983 року відбулися перші за десять років президентські вибори, що означувало повернення Аргентини до демократії. Саме 1983 рік – рік завершення правління в країні останньої на сьогодні військової хунти. Наступні 14 років – перехідні для Аргентини, адже основним завданням було відновлення демократичних процедур та стабільності в усіх суспільних сферах. Тому 1983 р. держава повернулася до конституції 1853 р., і президента обирала колегія виборців на 6 років без права переобрання. У цей період фактично відновилася політична система, яка існувала в країні до 30-х р. ХХ ст.

У 1994 р. здійснили реформи, покликані модернізувати політичну систему Аргентини з огляду на нові вимоги й розвиток демократії. Нарешті запровадили прямі вибори президента. У конституції передбачено, що в першому турі президентом обирають кандидата, який здобув підтримку більшості виборців і набрав понад 45% голосів, або набрав 40% голосів, але має перевагу над другим місцем на 10% і більше. Також урешті зменшили термін повноважень президента від 6 до 4 років і надали право на одне повторне переобрання. Ухвалили поправки щодо інших питань, аби пом'якшити президентську систему та узгодити політичну систему Аргентини із сучасними демократичними вимогами. Віце-президент одержав додаткову посаду президента сенату, а також функції головування в сенаті (право голосу він має тільки в тому разі, якщо голоси членів сенату розділилися порівну) [2].

Розглянувши історію становлення політичної системи Аргентини, виокремлюємо такі етапи формування сучасної політичної системи країни.

1. Період становлення політичної системи Аргентини. 1816–1852 рр.

Етап формування держави Аргентина, адже попри те, що незалежність від Іспанії проголосили ще 1816 р., до ухвалення у 1853 р. конституції країна реально не була єдиною державою, а радше конфедерацією. Усі спроби створити єдину державу зазнавали невдачі через постійні конфлікти між провінціями, а також суперечки прихильників унітарного та федеративного устроїв. Саме тому до 1853 р. в країні фактично не функціонувала центральна влада і посада керівника зовнішніх відносин була формальною. Висновок: на той час в Аргентині не існувало єдиної політичної системи.

2. Період президентської республіки. 1853–1930 рр.

У 1853 р. ухвалено першу конституцію країни, яка набула чинності і, яка з поправками, фактично діє донині. Ухвалення конституції започаткувало новий етап у політичній історії Аргентини, етап, на якому вона остаточно сформувалася як незалежна і єдина держава. Унаслідок прийняття конституції в країні постала класична політична система з президентською формою правління, яка брала початок від конституції США. У такому форматі Аргентина проіснувала до 1930 р., тоді ж держава розвивалася стабільно в усіх суспільних сферах. Ухвалили закон, який надав право голосу всім повнолітнім чоловікам, що суттєво розширило соціальну базу аргентинської політики, попри те, що президента й далі обирали на непрямих виборах.

3. Період державних переворотів і військових диктатур. 1930–1983 рр.

У 1930 р. відбувся перший в історії Аргентини військовий переворот, який започаткував 50-річний етап, коли військові чини були однією з вирішальних сил у політичній системі країни. Військові взяли за правило втручатися в політичну сферу й підпорядковувати її своїй логіці. Як наслідок, 5 державних переворотів, а впродовж 33-х років існували авторитарні режими й, фактично, військова диктатура. Водночас ухвалено низку рішень, які згодом вагомо вплинули на політичну систему: загальне виборче право, соціальний захист на рівні конституції, прямі президентські вибори.

4. Період відновлення демократії і становлення сучасної політичної системи Аргентини. 1983–1994 рр.

1983 р. військову хунту усунули від влади, і в історії Аргентини почався новий етап. Відновили редакцію конституції 1853 р., утвердилася класична політична система з президентською формою правління. Нова влада вважала першочерговим завданням стабілізацію економіки та відновлення основних прав, тому процес модернізації й демократизації політичної системи завершився 1994 р., після низки змін і поправок до конституції.

5. Сучасна президентська республіка.

У 1994 р. ухвалили поправки до конституції Аргентини, що ознаменувало завершення формування сучасної політичної системи держави. Нині в країні діє політична система з президентською формою правління, за якої президент і парламент мають традиційні для цієї форми правління повноваження.

Проаналізувавши основні етапи розвитку політичної системи в Аргентині, доходимо таких висновків.

1. Після здобуття незалежності Аргентина пройшла важливий етап, під час якого, унаслідок різноманітних протистоянь прихильників унітарного та федеративного устроїв і протистоянь між провінціями, особливо Буенос-Айресом та рештою частин країни, закладено основні принципи політичної системи держави.
2. У 1853 р. ухвалили першу чинну конституцію Аргентини, яка, з деякими поправками, діє донині. Її джерело – основний закон США. Отже, усередині XIX ст. в Аргентині сформувалася політична система з президентською формою правління.
3. У 30-х рр. XX ст., у відповідь на економічну кризу, військові здійснили перший державний переворот. За 53 роки в Аргентині відбулося 5 державних переворотів, і впродовж 33-х років у тій чи іншій формі існували військові режими. Аргентинський політолог Г. О'Доннел визначив політичну систему, яка постала внаслідок двох останніх переворотів в Аргентині, як авторитарно-бюрократичну державу. У ці періоди демократичні процедури та загальнолюдські цінності неодноразово зазнавали утисків. Тож, процес демократизації країни, розпочатий у 80-х рр. XX ст., спрямували на створення захищеної демократії та її поєднання з ефективною виконавчою владою, а це безпосередньо вплинуло на особливості президентської системи в Аргентині.
4. Унаслідок політичного розвитку наприкінці XX – початку XXI ст. в країні сформувалася досить стабільна система організації влади, яка відповідає демократичним тенденціям світового політичного процесу. Політичній системі Аргентини притаманні традиційні ознаки політичних систем із президентською формою правління, і після панування військових режимів є тенденція до встановлення чітких рамок повноважень президента та створення гнучкої системи стримувань і противаг між різними владними інститутами та гілками влади. Такі процеси є результатом пройдених етапів розвитку політичної системи, і їхня мета – подолати традиційні недоліки президентської форми правління та актуалізувати її переваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Artículos. Reformas de Constitución de la nación Argentina de 1860, 1866, 1898, 1949, 1957 y 1972 // <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/12948322049039384109435/p0000001.htm#I_0>.
2. Constitución de la Nación Argentina (1853) // <http://es.wikisource.org/wiki/Constituci%C3%B3n_de_la_Naci%C3%B3n_Argentina_%281853%29>.
3. Constitución de la nación Argentina // <<http://www1.hcdn.gov.ar/dependencias/dip/congreso/Constitucion%20sola.pdf>>.
4. History of Argentina // <<http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?groupid=2333&HistoryID=ac09>rack=pthc>>.
5. O'Donnell G. Bureaucratic Authoritarianism. Los Angeles: University of California Press, 1988.
Стаття надійшла до редколегії 7.06.2012
Прийнята до друку 26.06.2012

PECULIARITIES OF THE DEVELOPMENT OF POLITICAL SYSTEM OF ARGENTINA

Bohdan Yurdyha

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska str., 1, Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: k_polit@franko.lviv.ua*

The history of development of political systems of Argentina is scrutinized and analyzed in the article. Stages of development of political system of Argentina based on analyzed material are marked out. Time periods of stages are determined and influence of each stage on development of political system of country in general is scrutinized. Features and peculiarities of political system on each of the stages are explored. Reasons of development of the presidential system in Argentina are analyzed.

Key words: political system, presidential system, political system of Argentina, stages of development of political system of Argentina.

ОСОБЕННОСТИ ЭВОЛЮЦИИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ В АРГЕНТИНЕ

Богдан Юрдыга

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000, Украина,
e-mail: k_polit@franko.lviv.ua*

Проанализировано историю становления политической системы Аргентины. Выделено этапы развития политической системы Аргентины. Установлено временные рамки этапов и рассмотрено влияние каждого из них на становление и развитие политической системы Аргентины. Исследованы признаки и особенности политической системы страны на каждом из выделенных этапов. Проанализировано причины становления в Аргентине политической системы с президентской формой правления.

Ключевые слова: политическая система, президентская форма правления, политическая система Аргентины, этапы становления политической системы Аргентины.